

**O‘QITUVCHILARNING INKLYUZIV TA’LIMGA PSIXOLOGIK
TAYYORGARLIGI: DOLZARB MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Farangiz Nazarova Farxod qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti

Maxsus pedagogika

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda inklyuziv ta’lim sharoitida o‘qituvchilarning psixologik tayyorgarligi ta’lim sifatini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchilarning nogironligi yoki maxsus ehtiyoji bo‘lgan bolalar bilan ishlashda duch keladigan psixologik bosim, stress va kommunikativ to‘siqlar ularning faoliyat samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shu bois, zamonaviy pedagogika oldida turgan dolzarb vazifa o‘qituvchilarning ruhiy barqarorligini mustahkamlash, ularda bag‘rikenglik, empatiya, tolerantlik va ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantirishdir. Mazkur maqolada o‘qituvchilarning inklyuziv ta’limga psixologik tayyorgarligini shakllantirishdagi asosiy muammolar, ularni yengib o‘tish yo‘llari hamda amaliy tavsiyalar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Inklyuziv ta’lim, o‘qituvchi psixologiyasi, tayyorgarlik, bag‘rikenglik, empatiya, stressni boshqarish, innovatsion yondashuvlar, psixologik qo‘llab-quvvatlash.

Bugungi kunda inklyuziv ta’lim tizimi nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta’lim maktablariga jalb qilish, balki ularning to‘laqonli rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy-psixologik muhitni yaratishni ham ko‘zda tutadi. Bu jarayonning muvaffaqiyati, avvalo, o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasi va ularning psixologik barqarorligiga bog‘liq. Chunki inklyuziv ta’lim sharoitida o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki turli qobiliyat va imkoniyatlarga ega o‘quvchilarni birlashtiruvchi vositachi, motivator va ruhiy qo‘llab-quvvatlovchi sifatida maydonga chiqadi.

Afsuski, ko‘plab pedagoglarda maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo‘yicha psixologik tayyorgarlik yetarli emasligi kuzatilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th August, 2025

sinfdagi moslashuv jarayoniga, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlariga va darslarning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, psixologik tayyorgarlik yetishmasligi o'qituvchilarda stress, professional charchoq va ishonchsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Shu bois, inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi masalasi dolzarb muammo sifatida qaraladi. Uni hal qilishning asosiy yo'llari sifatida muntazam psixologik treninglar, empatiya va tolerantlikni rivojlantiruvchi amaliy mashg'ulotlar, hamkasblar bilan tajriba almashish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash va ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish zarurdir.

Inklyuziv ta'lim deganda ko'plab davlatlarda faqat nogironligi bo'lgan bolalarning umumta'lim maktabida o'qishi emas, balki har bir bolaning qadr-qimmati tan olinadigan, farqlilik boylik sifatida ko'riladigan, jamiyatda har kimning ovozi eshitiladigan muhit tushuniladi. Bu ta'lim modelining tub mohiyati — ijtimoiy-psixologik muhitni shunday shakllantirishki, unda barcha o'quvchilar teng imkoniyatlarga ega bo'lishi, o'zini qadrli his qilishi va shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoit topishi.

Bunday muhitni rivojlantirishda o'qituvchining psixologik tayyorgarligi hal qiluvchi o'rin tutadi. U o'zidagi bag'rikenglik, sabr-toqat, stressni boshqarish ko'nikmalari va empatiya orqali bolalar orasida ko'prik bo'lishi kerak. Bu jarayonda kreativ amaliy yondashuvlar alohida ahamiyatga ega.

Masalan, dars jarayonida o'qituvchi barcha bolalar uchun umumiy faoliyatni yaratib, lekin uni turlicha qobiliyat va imkoniyatlarga moslashtirishi mumkin. Ingliz tili darsida oddiy o'quvchilar qo'shiq kuylasa, eshitishda muammosi bo'lgan bola qo'shiqning matnini raqs yoki imo-ishoralar bilan ifodalaydi. Natijada sinfda "bir-birini tushunish" muhitini o'qituvchi o'zi amaliyot orqali ko'rsatadi.

Yana bir amaliy yechim sifatida, o'qituvchilar uchun "empatiya laboratoriyalari" tashkil qilinadi. Bunda ular vaqtincha ko'rish yoki eshitish imkoniyatidan cheklangan holda darsda qatnashib ko'rishadi. Shu tajribadan so'ng, ular har bir bolaning qanchalik o'zgacha ehtiyojga ega ekanini chuqurroq his etadi va darsni boshqacha yondashuvda olib boradi.

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th August, 2025

Markaziy Osiyoda ayrim maktablarda qo'llanilayotgan "o'quvchi yordamchisi" modeli ham psixologik muhitni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Masalan, bir o'quvchi boshqa biriga yozishda yordam beradi, yana biri sinfdagi faoliyatni tushuntirib turadi. Bu amaliyot nafaqat o'quvchilar o'rtasida birdamlikni oshiradi, balki o'qituvchining ham psixologik yukini yengillashtiradi.

Amaliy mashg'ulotlarning yana bir turi "ko'ngil davralari". O'qituvchi haftada bir marta sinfni doira shaklida o'tqazib, har kim o'zini qanday his qilayotganini aytishini so'raydi. Bu oddiy ko'rinadigan mashg'ulot, lekin bolalarda o'z fikrini erkin aytish, o'zgalarni tinglash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ko'nikmasini rivojlantiradi. Shu orqali sinfda ijtimoiy-psixologik muhit mustahkamlanadi.

Xorijiy tajribalardan biri Kanadadagi "qo'shma loyiha" amaliyoti. Bunda o'qituvchi barcha bolalarni umumiy loyiha ustida ishlashga jalb qiladi: kimdir chizadi, kimdir izohlaydi, kimdir texnik vositalardan foydalanadi. Har bir o'quvchining ishtiroki tan olinadi va qadrlanadi. Shunday amaliyotlar o'qituvchining psixologik tayyorgarligini kuchaytiradi, chunki u bolalarni bir butun jamoa sifatida ko'rishga o'rganadi.

Dars jarayoni holati	Amaliy yechim	Psixologik ta'siri
Ingliz tili darsida qo'shiq kuylash	Oddiy o'quvchilar kuylaydi, eshitishda qiyinchilik bo'lgan o'quvchi qo'shiqni imo-ishora orqali ifodalaydi	Bolalar o'rtasida empatiya shakllanadi, bir-birini qadrlash kuchayadi
Matematika darsida murakkab masala yechish	O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linadi: biri masalani og'zaki tushuntiradi, ikkinchisi rasm chizadi, yana biri yozib beradi	Jamoaviy ishlash ko'nikmalari rivojlanadi, barcha o'quvchilar o'zini kerakli his qiladi
"Ko'ngil davrasi" mashg'uloti	Har bir o'quvchi haftada bir marta dars boshida yoki oxirida o'zini qanday his qilayotganini aytadi	O'quvchilarda o'z fikrini erkin ifodalash, boshqalarga hurmat bilan quloq solish madaniyati shakllanadi
Tarix darsida mavzu muhokamasi	Nogironligi bo'lgan o'quvchi matnni o'qishda qiynalsa, boshqa o'quvchi unga yordamchi bo'lib matnni ovoz chiqarib o'qib beradi	Bir-biriga yordam berish ko'nikmasi rivojlanadi, sinfda ijtimoiy birdamlik mustahkamlanadi
Tasviriy san'at darsida ijodiy topshiriq	Bolalar umumiy loyiha ustida ishlashadi: kimdir rang tanlaydi, kimdir chizadi, boshqasi rasmga izoh beradi	Har bir bolaning qobiliyati qadrlanadi, farqlilik boylik sifatida ko'riladi

XULOSA

Inklyuziv ta'lim jarayonida o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi nafaqat o'quvchilarning bilim olishini, balki ularning sinfdagi ijtimoiy moslashuvini ham belgilab beradi. Psixologik jihatdan tayyorlangan pedagog har bir bolada imkoniyatlarni ko'ra oladi, qiyinchiliklarni cheklov emas, balki rivojlanish yo'li sifatida qabul qiladi. Bu esa dars jarayonida bag'rikenglik, empatiya va hamjihatlik muhitini yaratadi.

Amaliy misollar shuni ko'rsatadiki, turli ehtiyojlarga ega o'quvchilarni birgalikda faoliyatga jalb etish, "ko'ngil davralari" orqali o'zaro his-tuyg'ularni baham ko'rish, qo'shma loyihalar va yordamchi o'quvchi modeli kabi usullar sinfda ijobiy psixologik muhitni shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu bois kelajakdagi asosiy vazifa – o'qituvchilarda inklyuziv ta'limga psixologik tayyorgarlikni mustahkamlash, ularni muntazam ravishda treninglar, amaliy seminarlar va xalqaro tajriba almashuvlar orqali qo'llab-quvvatlashdir. Faqat shundagina maktablarda har bir bola o'zini qadrlangan, qo'llab-quvvatlangan va jamoaning teng a'zosi sifatida his qila oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Ergasheva Madina Kaxramon qizi.** Umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik jihatlarini takomillashtirish. TADQIQOTLAR.UZ, Vol. 54 No. 1, 2025. Ushbu maqola o'qituvchilarning psixologik tayyorgarlik darajasini, individual yondashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash xizmatlarini amaliyotda takomillashtirish yo'llarini tahlil qiladi scientific-jl.org.
2. **Qarhramonova Sevinch va Djurayeva Sohiba.** Uzluksiz ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik bosqichlari. Ta'lim Innovatsiyasi va Integratsiyasi, Vol. 42 No. 2, 2025. Maqolada inklyuziv ta'limni amalga oshirishda zarur bo'lgan pedagogik va psixologik bosqichlar, ularga xos yondashuvlar bosqichma-bosqich yoritiladi scientific-jl.com.
3. **Dilsora Sarvarjon qizi Gofurjonova.** Inkluziv ta'lim va uni amalga oshirish bosqichlari. Science and Education, Vol. 6 No. 5, 2025. Muallif O'zbekistonda inklyuziv ta'limni amaliyotga tatbiq etishda pedagogik yondashuvlar,

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th August, 2025

o'qituvchilarning malakasi, hamda psixologik tayyorgarlik dolzarblarini o'rganadi openscience.uz.

4. **M. A. Tilakova.** Inkluziv ta'lim ishtirokchilarini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashni samarali tashkil etish. PEDAGOGS International Research Journal, Vol. 61 No. 1, 2024. Bu maqola o'qituvchilarning psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashni yaratish usullarini, tayyorgarlik muammolari va yechimlarini ko'rikdan o'tkazadi pedagogs.uz.
5. **Botir Sobir o'g'li Rahmatullayev va Behzod Narzi o'g'li Mahmadmurodov.** Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarni tayyorlash va ularning kompetensiyalarini oshirish. ILMIY TADQIQOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI JURNALI, Vol. 4 No. 2, 2025. Maqolada pedagoglarning metodik va psixologik kompetensiyalarini oshirish usullari, professional tayyorgarlikni kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar o'rganilgan worldlyjournals.com.